

Судоустрій; прокуратура та адвокатура

УДК 342.72:342.565

Хмиз Мар'яна Василівна

доктор філософії в галузі права

Львівський університет бізнесу та права

Хмыз Марьяна Васильевна

доктор философии в области права

Львовский университет бизнеса и права

Khmyz Mariana

PhD in Law

Lviv University of Business and Law

ORCID: 0000-0003-3553-8022

**РОЛЬ СУДОВОЇ ВЛАДИ В КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВОМУ
МЕХАНІЗМІ ЗАХИСТУ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ
РОЛЬ СУДЕБНОЙ ВЛАСТИ В КОНСТИТУЦИОННО-ПРАВОВОМ
МЕХАНИЗМЕ ЗАЩИТЫ ПРАВ И СВОБОД ЧЕЛОВЕКА
THE ROLE OF THE JUDICIARY IN THE CONSTITUTIONAL AND
LEGAL MECHANISM FOR THE PROTECTION OF HUMAN RIGHTS
AND FREEDOMS**

Анотація. У статті розкрито роль судової влади у контексті забезпечення захисту прав та свобод людини з точки зору практичного підходу. З'ясовано що забезпечення захисту прав та свобод людини в Україні регулюється Конституцією України, Законом України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини» та Законом України «Про звернення громадян». Встановлено, що в Україні судовий захист закріплений у Конституції України, зокрема у статті 55, згідно якої права та свободи людини та громадянина зокрема захищаються

судом. Доведено, що функціонування конституційного механізму захисту прав та свобод людини може відбуватися лише за умови активної участі держави у забезпеченні таких прав та свобод. Визначено, що важливою складовою суб'єктивного права людини виступає право на судовий захист, яке має реалізуватися не тільки у безпосередньому вимірі, але і через діяльність державних органів або уповноважених на те державою органів чи організацій. Встановлено, що поняття «захист» з позиції юридичного аспекту трактується як юридичний обов'язок держави у особі органів, організацій або посадових осіб, уповноважених нею, та як можливість особи реалізувати особисте суб'єктивне право. З'ясовано, що поняття «захист прав та свобод людини» слід трактувати як комплекс заходів, що носять організаційно-правовий характер стосовно забезпечення правового захисту чи усунення перешкод, що виникають у контексті реалізації суб'єктивних прав та прав на відновлення таких прав, якщо їх було порушено із застосуванням на цій основі заходів у вигляді покарання суб'єктів правопорушення. Запропоновано під механізмом захисту прав та свобод людини і громадянина зокрема визначати цілісну, законодавчо закріплену та водночас динамічну систему, у складі якої є суб'єкти, об'єкти, способи та засоби захисту прав та свобод людини і громадянина, що у взаємодії між собою зобов'язані нейтралізувати незаконні перешкоди, а також запобігти виникненню нових перешкод. Доведено, що механізм захисту прав та свобод людини і громадянина зокрема має складатися із інституційної та функціональної систем. Зазначено, що перспективами подальших досліджень у цьому напрямі є визначення вимог щодо несумісності посади судді з іншими видами діяльності у порівняльному конституційно-правовому аспекті.

Ключові слова: органи судової влади, правосуддя, судочинство, механізм захисту прав та свобод людини і громадянина, судовий захист.

Аннотация. В статье раскрыта роль судебной власти в контексте обеспечения защиты прав и свобод человека с точки зрения практического подхода. Выяснено что обеспечение защиты прав и свобод человека в Украине регулируется Конституцией Украины, Законом Украины «Об Уполномоченном Верховной Рады Украины по правам человека» и Законом Украины «Об обращениях граждан». Установлено, что в Украине судебная защита закреплена в Конституции Украины, в частности в статье 55, согласно которой права и свободы человека и гражданина в частности защищаются судом. Доказано, что функционирование конституционного механизма защиты прав и свобод человека может происходить только при условии активного участия государства в обеспечении этих прав и свобод. Определено, что важной составляющей субъективного права человека выступает право на судебную защиту, которое должно реализовываться не только в непосредственном измерении, но и из-за деятельности государственных органов или уполномоченных на то государством органов или организаций. Установлено, что понятие «защита» с позиции юридического аспекта трактуется как юридическая обязанность государства в лице органов, организаций или должностных лиц, уполномоченных им, и как возможность лица реализовать личное субъективное право. Выяснено, что понятие «защита прав и свобод человека» следует трактовать как комплекс мероприятий, носящих организационно-правовой характер по обеспечению правовой защиты или устранения препятствий, возникающих в контексте реализации субъективных прав и прав на восстановление этих прав, если их было возбуждено с применением на этой основе мер в виде наказания субъектов правонарушения. Предложено под механизмом защиты прав и свобод человека и гражданина в частности определять целостную, законодательно закрепленную и одновременно динамическую систему, в составе которой

есть субъекты, объекты, способы и средства защиты прав и свобод человека и гражданина, во взаимодействии между собой обязаны нейтрализовать незаконные препятствия, а также предотвратить возникновение новых препятствий. Доказано, что механизм защиты прав и свобод человека и гражданина в частности должен состоять из институциональной и функциональной систем. Отмечено, что перспективами дальнейших исследований в этом направлении является определение требований относительно несовместимости должности судьи с другими видами деятельности в сравнительном конституционно-правовом аспекте.

Ключевые слова: *органы судебной власти, правосудия, судопроизводство, механизм защиты прав и свобод человека и гражданина, судебная защита.*

Summary. *The article reveals the role of the judiciary in the context of ensuring the protection of human rights and freedoms in terms of practical approach. It was found that ensuring the protection of human rights and freedoms in Ukraine is regulated by the Constitution of Ukraine, the Law of Ukraine «On the Commissioner for Human Rights of the Verkhovna Rada of Ukraine» and the Law of Ukraine «On Citizens' Appeals». It is established that in Ukraine judicial protection is enshrined in the Constitution of Ukraine, in particular in Article 55, according to which the rights and freedoms of man and citizen in particular are protected by the court. It is proved that the functioning of the constitutional mechanism for the protection of human rights and freedoms can occur only if the state actively participates in ensuring such rights and freedoms. It is determined that an important component of subjective human rights is the right to judicial protection, which should be realized not only in the direct dimension, but also through the activities of state bodies or bodies or organizations authorized by the state. It is established that the concept of*

«protection» from the standpoint of the legal aspect is interpreted as a legal obligation of the state in the face of bodies, organizations or officials authorized by it, and as the ability of a person to exercise personal subjective right. It was clarified that the concept of «protection of human rights and freedoms» should be interpreted as a set of measures of organizational and legal nature to ensure legal protection or remove obstacles that arise in the context of the exercise of subjective rights and rights to restore such rights, if they were violated with the application of measures on this basis in the form of punishment of the offenders. It is proposed under the mechanism of protection of human and civil rights and freedoms, in particular, to define a holistic, legally enshrined and at the same time dynamic system, which includes subjects, objects, methods and means of protection of human and civil rights and freedoms. to neutralize illegal obstacles, as well as to prevent the emergence of new obstacles. It is proved that the mechanism of protection of human and civil rights and freedoms in particular should consist of institutional and functional systems. It is noted that the prospects for further research in this area are to determine the requirements for the incompatibility of the position of a judge with other activities in a comparative constitutional and legal aspect.

Key words: *judicial authorities, justice, legal proceedings, mechanism for the protection of human and civil rights and freedoms, judicial protection.*

Постановка проблеми. Однією із ключових умов розвитку України у контексті утвердження її як правової держави виступає забезпечення незалежності функціонування судової влади. За таких засад буде забезпечено ефективний і справедливий захист прав та свобод людини, оскільки судочинство здійснюватиметься у відповідності до принципу верховенства права.

Доцільно відзначити, що захист прав та свобод людини виступає самостійною функцією держави. Так, відповідно до статті 3 Конституції

України [1] найвищою соціальною цінністю в Україні виступає людина, її життя та здоров'я, гідність та честь, безпека та недоторканність. Права та свободи людини, а також їхні гарантії, становлять зміст та спрямованість функцій держави. Держава несе відповідальність перед людиною за свою діяльність. Ключовим обов'язком України виступає утвердження та забезпечення прав та свобод людини.

З огляду на те, акцентуючи увагу на вищезазначеному, актуальність тематики цього дослідження націлена на встановлення ролі судової влади у контексті забезпечення захисту прав та свобод людини.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематику особливостей функціонування органів судової влади досліджували та досліджують такі науковці та правники, як О. Білоус [2], М. Гаврильців [3], А. Колодій [4], А. Лужанський [5], А. Огородник [6], А. Олійник [4], Б. Пошва [7; 8], П. Рабінович [9], Н. Чабан [10] та інші.

Так, Н. Чабан [10] розглядає особливості реалізації органами судової влади правозахисної і правозастосовчої функцій у контексті забезпечення захисту прав та свобод людини та зазначає, що такі функції становлять ключову основу діяльності цих органів державної влади. Разом з тим, науковець доходить висновку, що органи судової влади реалізують функцію захисту прав та свобод людини, безпосередньо здійснюючи правосуддя. Своєю чергою, здійснення правосуддя органами судової влади має базуватись лише на законних засадах та відповідно до положень, визначених у Конституції України та інших законодавчих документах.

О. Білоус у праці [2] розглядає особливості процесуальних гарантій у ході забезпечення захисту прав та свобод людини органами судової влади. За результатами проведених досліджень науковець стверджує, що у випадку порушення процесуальних гарантій органами судової влади стосовно дотримання прав та свобод людини у контексті здійснення правосуддя, то за таких умов знецінюється та водночас стрімко знижується

роль органів судової влади у процесі, за яким закріплено, що демократична та правова держава повинна будуватися у контексті належної діяльності органів судової влади.

На позиції формування незалежної судової влади в Україні, виходячи із міжнародних стандартів захисту прав та свобод людини, зосереджує увагу Б. Пошва [7]. Поряд з тим, у [8] Б. Пошва зазначає, що судова влада в Україні повинна виступати гарантією міжнародних стандартів щодо захисту прав та свобод людини.

За результатами проведеного аналізу наукових праць [2–10] з'ясовано, що проблематика ролі судової влади у контексті забезпечення захисту прав та свобод людини з точки зору практичного підходу є не до кінця розкритою.

Мета статті. Метою статті є визначити і дослідити роль судової влади у контексті забезпечення захисту прав та свобод людини з точки зору практичного підходу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Судова практика доводить, що однією із ключових юридичних гарантій захисту конституційних прав та свобод людини виступає насамперед судовий захист. В Україні судовий захист закріплений у Конституції України, зокрема у статті 55. Так, згідно статті 55 Конституції України [1] права та свободи людини та громадянина зокрема захищаються судом.

Кожен отримує гарантію на право здійснити оскарження рішень, дій або бездіяльності, що вчинені органами державної влади та/чи органами місцевого самоврядування, посадовими та службовими особами у суді. Кожен також отримує гарантоване право на звернення до Конституційного Суду України із конституційною скаргою щодо підстав, які визначені Конституцією України та у порядку, що визначений законом. Кожному також надається право на звернення із захистом щодо своїх прав та свобод до спеціальних міжнародних судових установ або до спеціальних органів,

міжнародних організацій. При цьому Україна має бути членом чи учасником вищезазначених органів, якщо вже було використано усі національні засоби юридичного захисту [1].

Акцентуючи увагу на юрисдикції судів, то слід відмітити, що вона поширюється на різного роду юридичні спори, а також на будь-яке кримінальне обвинувачення. Вищезазначені засади регламентуються положеннями статті 124 Конституції України [1].

Виходячи із вищезазначених конституційних норм, слід відмітити, що Україна не тільки декларує, але і визнає основні права і свободи людини і громадянина зокрема. Окрім того, Україною забезпечується захист прав та свобод людини, оскільки це ключова функція правової держави, виконувати яку покладено на органи судової влади. Тому, опираючись на це, роль та значення органів судової влади залежить від впливу їх функціонування на правову позицію людини у суспільстві, зокрема на взаємовідносини людини із державою.

В основі проблеми конституційно-правового механізму, яким забезпечується захист прав та свобод людини, лежать багатопланові напрямки, у відповідності до яких визначається сфера прав та свобод людини, яка насамперед підлягає захисту.

З огляду на те, діяльність механізмів, в основі яких закладено захист прав та свобод людини – це ключова ознака України як правової держави. У контексті зазначеного П. Рабінович [9] зауважує, що юридичний захист прав та свобод людини виступає ключовою фундаментальною ознакою правової держави. При тому, держава повинна не лише закріплювати, але і забезпечувати та водночас захищати права та свободи людини. Для цього потрібно створити важливі передумови так, щоб кожна особа змогла зреалізувати свої, визначені законом, суб'єктивні права та інтереси.

Дослідження дозволяють відмітити, що забезпечення захисту прав та свобод людини виступає тією сферою, де насамперед відбувається перетин

інтересів людини і суспільства в цілому. У такому перетині мають бути закладені фундаментальні принципи правової держави та демократії.

Водночас функціонування конституційного механізму захисту прав та свобод людини може відбуватися лише за умови активної участі держави у забезпеченні таких прав та свобод. Окрім того, у людини повинна бути сформована свідомість про те, що чинна державна влада в Україні є справедливою та легітимною. Лише за таких умов процес забезпечення захисту прав та свобод людини виступатиме ключовим елементом легітимації державної влади.

З огляду на те, очевидним стає той факт, що усі державотворчі процеси, які прослідковуються в Україні, повинні бути безпосередньо пов'язаними із реалізацією принципу, яким передбачено забезпечення захисту прав та свобод людини.

Треба відзначити і те, що важливою складовою суб'єктивного права людини виступає право на судовий захист. Це право має реалізуватись не тільки у безпосередньому вимірі, але і через діяльність державних органів або уповноважених на те державою органів чи організацій. Такі органи чи організації повинні створити необхідні умови для сприяння відновленню порушених прав, припинення вчинення правопорушень і притягнення винних до різних видів юридичної відповідальності.

Розглядаючи поняття захисту прав та свобод людини, то, до прикладу, у Сучасному тлумачному словнику [11], це поняття тлумачиться як охорона, тобто оберіг когось від певного роду чи виду небезпеки тощо.

З огляду на таке загальнонаукове трактування, поняття «захист» з позиції юридичного аспекту трактується як:

- 1) юридичний обов'язок держави у особі органів, організацій або посадових осіб, уповноважених нею;
- 2) можливість особи реалізувати особисте суб'єктивне право, яким передбачається його захист у випадку його порушення.

Тому, враховуючи зазначене, слід відмітити, що поняття «захист» є пов'язане не із звичайною реалізацією прав, що є загальноприйнятою, а із конкретними правопорушеннями таких прав чи із випадками оспорювання таких прав.

Звідси стає явним факт, що право на захист виступає складовим елементом суб'єктивного права, при чому у сукупності із правом на особисті дії та правом на вимогу здійснення такої поведінки, яка вимагається від зобов'язаних осіб. Разом з тим, право на захист повинно бути реалізоване не лише за ініціативи уповноважених органів державної влади, але і за ініціативи безпосередньо тої особи, що насамперед має потребу у такому захисті.

Підсумовуючи зазначене вище, поняття «захист прав та свобод людини» слід трактувати як комплекс заходів, що носять організаційно-правовий характер стосовно забезпечення правового захисту чи усунення перешкод, що виникають у контексті реалізації суб'єктивних прав та прав на відновлення таких прав, якщо їх було порушено із застосуванням на цій основі заходів у вигляді покарання суб'єктів правопорушення.

На сьогодні у наукових колах активно обговорюються питання стосовно забезпечення захисту прав та свобод людини, що визначені Конституцією України. Окрім того, особлива увага зосереджується також на реалізації правового механізму такого захисту у відповідності до засад, визначених Конституцією України та іншим законами.

У контексті зазначеного слід звернути увагу на позицію, представлену у [12], згідно якої належне функціонування України як правової держави може бути тільки тоді, коли громадяни це сприймають як засіб закріплення та відстоювання найважливіших потреб, первинною серед яких є потреба безпеки.

З огляду на те, обов'язок держави полягає у тому, щоб розробити та реалізувати дієвий механізм стосовно забезпечення захисту прав та свобод

людини і громадянина зокрема. За таких засад забезпечення правопорядку в державі відбуватиметься у відповідності до інтересів фізичних осіб, які полягають у реалізації їхніх прав і у ефективному захисті таких прав від можливих порушень з боку різних суб'єктів.

А. Огородник [6] зазначає, що поняття «механізм захисту прав та свобод людини» – це цілісна система засобів та факторів, завдяки яким формуються належні умови забезпечення поваги до прав та свобод людини у контексті реалізації принципу законності. Окрім того, дослідник, провівши аналіз чинного законодавства, відмічає, що такий механізм захисту прав та свобод людини становить розгалужену систему органів державної влади та громадських організацій, а також ряд правових та нормативних актів, що у сукупності взаємопов'язані та здатні до забезпечення та реалізації захисту прав та свобод людини і громадянина зокрема.

У структуру такої системи потрібно включити [6]:

- органи державної влади і органи місцевого самоврядування, посадових та службових осіб;
- спеціально уповноважені державні і громадські органи та організації, до основних функцій діяльності яких належить забезпечення захисту прав та свобод людини і громадянина зокрема (прикладом таких органів можуть виступати Уповноважений Верховної Ради з прав людини, суди, органи адвокатури, органи прокуратури);
- політичні партії та спеціальні громадські організації, а також їхні органи;
- державні та недержавні органи і організації, що функціонують у сфері мас-медіа, засоби масової інформації;
- правові і нормативні акти, що носять процесуальний та матеріальний характер, та якими закріплюються права та процедура реалізації та забезпечення захисту;

– правові акти чи інші правові документи, якими підтверджується наявність, рамки, а також характер прав та свобод людини і громадянина зокрема;

– інші правові акти, якими закріплюються інші соціальні норми, до прикладу, це можуть бути статuti громадських організацій чи політичних партій, звичаєві норми.

Таким чином, слід відмітити, що механізм захисту прав та свобод людини і громадянина зокрема являє собою цілісну, законодавчо закріплену та водночас динамічну систему, у складі якої є суб'єкти, об'єкти, способи та засоби захисту прав та свобод людини і громадянина, що у взаємодії між собою зобов'язані нейтралізувати незаконні перешкоди, а також запобігти виникненню нових перешкод, оскільки за це правопорушників притягатимуть до юридичної відповідальності.

Нормативною базою, на якій повинен базуватися механізм захисту прав та свобод людини і громадянина зокрема, мають виступати положення Конституції України, адже цим Основним Законом закріплено головні права та свободи людини і громадянина, а також гарантії їх реалізації і охорони. Окрім того, законодавством визначено перелік юридичних засобів, якими визначено захист прав та свобод людини і громадянина.

Такий механізм захисту прав та свобод людини і громадянина зокрема виступає складним інструментом, структуру якого становлять інституційна, чи, іншими словами, організаційна система, та функціональна система. До складу інституційної системи мають входити:

- 1) органи державної влади та органи місцевого самоврядування;
- 2) посадові та службові особи;
- 3) інші уповноважені суб'єкти;
- 4) інститути громадянського суспільства, до прикладу, політичні партії і громадські об'єднання;

5) міжнародні організації.

Склад функціональної системи механізму захисту прав та свобод людини і громадянина зокрема має враховувати практичну діяльність суб'єктів, що уповноважені на здійснення функцій захисту прав та свобод людини і громадянина зокрема. Така діяльність повинна включати засоби та процедури, що мають бути націлені насамперед на відновлення прав та свобод, а також на запобігання проявам вчинення правопорушень, а у випадках вчинення правопорушень – на притягнення правопорушників до юридичної відповідальності.

Окрім того, у джерелі [12] зазначено, що конституційний механізм захисту прав та свобод людини і громадянина повинен передбачати можливість виявлення багатоваріантної поведінки таких осіб, структуру якої становить:

– самозахист як вияв необхідної оборони чи відмови від виконання злочинного наказу або розпорядження, який здійснює безпосередньо та особа, права та свобода якої порушується;

– недержавний захист, який забезпечують:

1) інститути громадянського суспільства, до прикладу, у вигляді діяльності політичних партій чи громадських організацій, в які об'єднуються громадяни з метою забезпечення захисту прав та свобод людини і громадянина зокрема (загалом такий захист регламентується статтею 36 Конституції України [1]);

2) органи адвокатури як спеціалізоване професійне громадське об'єднання, головною метою діяльності якого виступає забезпечення прав людини і громадянина зокрема на захист від різних обвинувачень, а також надання професійної допомоги правового характеру для вирішення різних справ у судах чи інших державних органах (такий захист, який забезпечують органи адвокатури, регламентується статтею 131-2 Конституції України [1]). Слід відмітити, що органи адвокатури

здійснюють діяльність, перебуваючи у тісній взаємодії із судами, органами юстиції, органами нотаріату, судовими експертами, іншими державними і недержавними організаціями;

– державний захист прав та свобод людини, який відбувається у контексті взаємної діяльності органів законодавчої, виконавчої і судової влади та правоохоронних органів з ціллю підтвердження чи відновлення порушеного або оскарженого права людини і громадянина загалом. Ключову роль у такому контексті забезпечення захисту прав та свободи людини і громадянина загалом відіграє Президент України, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, Конституційний Суд України, а також суди загальної юрисдикції та органи прокуратури;

– міжнародні стандарти, якими забезпечуються права та законні інтереси людини. Цими документами регламентується не лише сам зміст прав та свобод людини, але і процедура звернення із скаргами та особливості їхнього розслідування.

Водночас слід зауважити, що діяльність органів судової влади виступає найбільш ефективним засобом захисту прав та свобод людини і громадянина зокрема від порушень таких прав. Основне завдання органів судової влади у такому контексті націлене на відновлення порушених прав і свобод людини та громадянина.

Слушною у такій ситуації виступає позиція А. Колодія та А. Олійника [4], які зауважують, що за період радянських часів механізм захисту прав та свобод людини, який реалізувався органами судової влади, був не лише декларативним, але і не дієвим. Своєю чергою, суд не виступав гілкою влади, однак залежав від особливостей партійних структур. Водночас станом на сьогодні держава усі зусилля націлює на забезпечення захисту прав та свобод людини, оскільки такі засади передбачені у демократичних країнах.

Акцентуючи увагу на позиції А. Колодія та А. Олійника, доцільно

відзначити те, що удосконалення конституційно-правових засад здійснення неупередженого правосуддя вимагає проведення низки реформ у напрямку зміни судової системи. Це необхідно для досягнення фінансової, матеріальної та водночас кадрової незалежності суду з метою здійснення законного та справедливого судочинства.

Право людини і громадянина зокрема на звернення до суду виступає одним із основних прав людини, що гарантовані на конституційному рівні. Таке право закріплене у основних законах багатьох високорозвинутих демократичних держав. Попри те, таке право посідає особливе місце у структурі конституційно-правового статусу людини та громадянина загалом. Окрім того, воно виступає основною умовою функціонування держави як правової [3].

Форма захисту, що надається органами судової влади, виступає найвищою формою захисту у порівнянні із формами захисту, що надаються та забезпечуються несудовими установами. Так, форма захисту, що надається органами судової влади, забезпечує захист суб'єктивних прав, свобод та законних інтересів осіб по максимуму процесуальними гарантіями. З огляду на те, право на судовий захист являє собою особливий засіб забезпечення можливості людини та громадянина загалом, передбаченої законом, стосовно звернення до органів правосуддя за захистом прав та законних інтересів [3].

А. Лужанський [5] зазначає, що головна специфіка забезпечення судового захисту націлена на його ефективність. При чому, така ефективність повинна бути набагато вищою за захист, який забезпечується іншими несудовими установами. Так, в основі такого захисту має лежати те, що:

– захист у позасудовому порядку, який фактично виступає проханням чи пропозицією щодо добровільного або у вигляді адміністративного контролю, націлений на усунення порушень та

ліквідації їх негативних наслідків. Такий вид захисту базується на презумпції незалежної та добросовісної поведінки правопорушника, що вчинив порушення прав та свобод людини і громадянина зокрема;

– судовий розгляд, який виступатиме єдиним остаточним легітимним способом врегулювання правового конфлікту;

– у контексті розгляду конкретної справи суд повинен мати право на вчинення превентивного впливу у вигляді обов'язкових ухвал та постанов, які потрібно виконувати, стосовно запобігання виникненню нових правопорушень таких прав;

– судові рішення, що набули законної сили, зазвичай носять остаточний характер. При цьому виконання судового рішення стосовно питань факту або права регламентоване державним примусом.

Правосуддя, яке здійснюють суди, є найбільш надійним та цивілізованим методом забезпечення захисту прав та свобод людини і громадянина зокрема. Своєю чергою, судова форма захисту прав та свобод людини і громадянина зокрема виступає однією із найбільш демократичних та водночас максимально пристосованих форм, завдяки якій у повному обсязі, усебічно та об'єктивно встановлюються фактичні обставини та причини виникнення різного роду спорів, учинення правопорушень. Разом з тим, судова форма забезпечення захисту прав та свобод людини дозволяє встановити істину у справах, які знаходяться на розглядах у судах. З огляду на те, слід відмітити, що суди наділені усіма повноваженнями, які їм необхідні для реалізації функції захисту прав та свобод людини і громадянина зокрема.

У ході дослідження варто також розглянути порядок звернення до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини [13]. Так, Уповноваженим Верховної Ради України з прав людини проводиться розгляд звернень згідно положень Закону України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини» [14] та Закону України «Про

звернення громадян» [15] стосовно порушення прав та свобод людини та громадянина зокрема органами державної влади та органами місцевого самоврядування, їхніми посадовими та службовими особами, юридичними і фізичними особами.

Звернення до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини має бути подано у письмовій формі в період року після виявлення фактів порушення прав та свобод людини та громадянина зокрема. Якщо мають місце виняткові обставини, то такий термін може бути продовжений Уповноваженим Верховної Ради України з прав людини, однак він не має перевищувати двох років.

Уповноважений Верховної Ради України з прав людини не розглядає звернення, якщо вони є предметами досудового чи судового розгляду, спору або трудового спору у межах законодавства стосовно захисту економічної конкуренції.

Висновки і перспективи подальших досліджень. За результатами опрацювання джерел [1–15] розкрито роль судової влади у контексті забезпечення захисту прав та свобод людини з точки зору практичного підходу. З'ясовано також, що:

– забезпечення захисту прав та свобод людини в Україні регулюється Конституцією України, Законом України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини» та Законом України «Про звернення громадян»;

– в Україні судовий захист закріплений у Конституції України, зокрема у статті 55, згідно якої права та свободи людини та громадянина зокрема захищаються судом;

– захист прав та свобод людини – це ключова ознака України як правової держави;

– забезпечення захисту прав та свобод людини виступає тією сферою, де насамперед відбувається перетин інтересів людини і

суспільства в цілому;

– функціонування конституційного механізму захисту прав та свобод людини може відбуватися лише за умови активної участі держави у забезпеченні таких прав та свобод;

– важливою складовою суб'єктивного права людини виступає право на судовий захист, яке має реалізуватися не тільки у безпосередньому вимірі, але і через діяльність державних органів або уповноважених на те державою органів чи організацій;

– «захист» з позиції юридичного аспекту трактується як юридичний обов'язок держави у особі органів, організацій або посадових осіб, уповноважених нею та як можливість особи реалізувати особисте суб'єктивне право, яким передбачається його захист у випадку його порушення;

– право на захист виступає складовим елементом суб'єктивного права, при чому у сукупності із правом на особисті дії та правом на вимогу здійснення такої поведінки, яка вимагається від зобов'язаних осіб;

– поняття «захист прав та свобод людини» слід трактувати як комплекс заходів, що носять організаційно-правовий характер стосовно забезпечення правового захисту чи усунення перешкод, що виникають у контексті реалізації суб'єктивних прав та прав на відновлення таких прав, якщо їх було порушено із застосуванням на цій основі заходів у вигляді покарання суб'єктів правопорушення;

– механізм захисту прав та свобод людини і громадянина зокрема являє собою цілісну, законодавчо закріплену та водночас динамічну систему, у складі якої є суб'єкти, об'єкти, способи та засоби захисту прав та свобод людини і громадянина, що у взаємодії між собою зобов'язані нейтралізувати незаконні перешкоди, а також запобігти виникненню нових перешкод;

– у структуру механізму захисту прав та свобод людини мають

входити органи державної влади і органи місцевого самоврядування, посадові та службові особи, спеціально уповноважені державні і громадські органи та організації, політичні партії та спеціальні громадські організації, державні та недержавні органи і організації, що функціонують у сфері мас-медіа, правові і нормативні акти, що носять процесуальний та матеріальний характер, правові акти чи інші правові документи, якими підтверджується наявність, рамки, а також характер прав та свобод людини і громадянина зокрема, інші правові акти, якими закріплюються інші соціальні норми;

– механізм захисту прав та свобод людини і громадянина зокрема має складатися із інституційної та функціональної систем (яка, до прикладу, враховує практичну діяльність суб'єктів, що уповноважені на здійснення функцій захисту прав та свобод людини і громадянина зокрема);

– форма захисту, що надається органами судової влади, виступає найвищою формою захисту у порівнянні із формами захисту, що надаються та забезпечуються несудовими установами.

Перспективами подальших досліджень у цьому напрямі є визначення вимог щодо несумісності посади судді з іншими видами діяльності у порівняльному конституційно-правовому аспекті.

Література

1. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР (із змінами та доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звертання: 01.06.2021 р.).
2. Білоус О. В. Процесуальні гарантії дотримання прав людини і громадянина в діяльності органів судової влади // Journal «ScienceRise: Juridical Science». 2019. № 2(8). С. 34–38. doi: <https://doi.org/10.15587/2523-4153.2019.173450>

3. Гаврильців М. Т. Захист законного інтересу як передумова на звернення до адміністративного суду: поняття, сутність, види // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична. 2016. Вип. 4. С. 161–171. URL: <http://dspace.lvduvs.edu.ua/handle/1234567890/1658> (дата звертання: 01.06.2021 р.).
4. Колодій А. М., Олійник А. Ю. Права людини і громадянина в Україні: навчальний посібник. Київ: Юрінком Інтер, 2004. 336 с.
5. Лужанський А. В. Конституційна природа права на доступ до правосуддя в Україні // Вісник Верховного Суду України. 2010. № 10(122). С. 45–48.
6. Огородник А. П. Механізм забезпечення прав і свобод людини та принципи законності в Україні // Право України. 2008. № 6. С. 14–18.
7. Пошва Б. М. Міжнародні стандарти захисту прав людини як складова утворення незалежної судової влади в Україні // Вісник Верховного Суду України. 2012. № 10 (146). С. 20–33.
8. Пошва Б. М. Судова влада в Україні як гарантія міжнародних стандартів захисту прав людини. Бюлетень Міністерства юстиції України. 2015. № 2. С. 5–26.
9. Рабінович П. М. Права людини (юридична захищеність). Міжнародна поліцейська енциклопедія: у 10 т. / відп. ред. Ю. І. Римаренко, Я. Ю. Кондратьєв, В. Я. Тацій, Ю. С. Шемшученко. Київ: Концерн «Видавничий Дім «Ін Юре», 2005. Т. 2: Права людини у контексті поліцейської діяльності. 1224 с.
10. Чабан Н. А. Реалізація правоохоронної та правозахисної функції судової влади щодо забезпечення прав і свобод людини та громадянина // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. 2013. № 3. С. 164–172.

11. Сучасний тлумачний словник української мови: 100 000 слів / за заг. ред. В. В. Дубічинського. Харків: ВД «ШКОЛА», 2011. 1008 с.
12. Проблеми сучасної конституціоналістики: навчальний посібник / Н. В. Аніщук, М. В. Афанасьєва та ін.; за заг. ред. А. Р. Крусян та А. А. Єзерова. Київ: Юрінком Інтер, 2018. 524 с.
13. Порядок звернення до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини // Офіційний веб-сайт Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини. 11.03.2020. URL: <https://www.ombudsman.gov.ua/ua/all-news/pr/do-uvagi-gromadyan!-v%D1%96dprov%D1%96dno-do-zatverdzhenix-uryadom-zahod%D1%96v/> (дата звертання: 01.06.2021 р.).
14. Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини: Закон України від 23.12.1997 р. № 776/97-ВР (із змінами та доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/776/97-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звертання: 01.06.2021 р.).
15. Про звернення громадян: Закон України від 02.10.1996 р. № 393/96-ВР (із змінами та доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/393/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звертання: 01.06.2021 р.).

References

1. Konstytutsiia Ukrainy vid 28.06.1996 r. № 254к/96-ВР (iz zminamy ta dopovnenniamy). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (data zvertannia: 01.06.2021 r.).
2. Bilous O. V. Protsesualni harantii dotrymannia prav liudyny i hromadianyna v diialnosti orhaniv sudovoi vlady // Journal «ScienceRise: Juridical Science». 2019. № 2(8). S. 34–38. doi: <https://doi.org/10.15587/2523-4153.2019.173450>

3. Havryltsiv M. T. Zakhyst zakonnoho interesu yak peredumova na zvernennia do administratyvnoho sudu: poniattia, sutnist, vydy // Naukovyi visnyk Lvivskoho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav. Seriiia yurydychna. 2016. Vyp. 4. S. 161–171. URL: <http://dspace.lvduvs.edu.ua/handle/1234567890/1658> (data zvertannia: 01.06.2021 r.).
4. Kolodii A. M., Oliinyk A. Yu. Prava liudyny i hromadianyna v Ukraini: navchalnyi posibnyk. Kyiv: Yurinkom Inter, 2004. 336 s.
5. Luzhanskyi A. V. Konstytutsiina pryroda prava na dostup do pravosuddia v Ukraini // Visnyk Verkhovnoho Sudu Ukrainy. 2010. № 10(122). S. 45–48.
6. Ohorodnyk A. P. Mekhanizm zabezpechennia prav i svobod liudyny ta pryntsyipy zakonnosti v Ukraini // Pravo Ukrainy. 2008. № 6. S. 14–18.
7. Poshva B. M. Mizhnarodni standarty zakhystu prav liudyny yak skladova utvorennia nezaleznoi sudovoi vlady v Ukraini // Visnyk Verkhovnoho Sudu Ukrainy. 2012. № 10 (146). S. 20–33.
8. Poshva B. M. Sudova vlada v Ukraini yak harantiia mizhnarodnykh standartiv zakhystu prav liudyny. Biuleten Ministerstva yustytzii Ukrainy. 2015. № 2. S. 5–26.
9. Rabinovych P. M. Prava liudyny (iurydychna zakhyshchenist). Mizhnarodna politseiska entsyklopediia: u 10 t. / vidp. red. Yu. I. Rymarenko, Ya. Yu. Kondratiev, V. Ya. Tatsii, Yu. S. Shemshuchenko. Kyiv: Kontsern «Vydavnychi Dim «In Yure», 2005. T. 2: Prava liudyny u konteksti politseiskoi diialnosti. 1224 s.
10. Chaban N. A. Realizatsiia pravookhoronnoi ta pravozakhysnoi funktsii sudovoi vlady shchodo zabezpechennia prav i svobod liudyny ta hromadianyna // Naukovyi visnyk Natsionalnoi akademii vnutrishnikh sprav. 2013. № 3. S. 164–172.
11. Suchasnyi tlumachnyi slovnyk ukrainskoi movy: 100 000 sliv / za zah. red. V. V. Dubichynskoho. Kharkiv: VD «ShKOLA», 2011. 1008 s.

12. Problemy suchasnoi konstytutsionalistyky: navchalnyi posibnyk / N. V. Anishchuk, M. V. Afanasieva ta in.; za zah. red. A. R. Krusian ta A. A. Yezerova. Kyiv: Yurinkom Inter, 2018. 524 s.
13. Poriadok zvernennia do Upovnovazhenoho Verkhovnoi Rady Ukrainy z prav liudyny // Ofitsiinyi veb-sait Upovnovazhenoho Verkhovnoi Rady Ukrainy z prav liudyny. 11.03.2020. URL: <https://www.ombudsman.gov.ua/ua/all-news/pr/do-uvagi-gromadyan!-v%D1%96dpov%D1%96dno-do-zatverdzhenix-uryadom-zaxod%D1%96v/> (data zvertannia: 01.06.2021 r.).
14. Pro Upovnovazhenoho Verkhovnoi Rady Ukrainy z prav liudyny: Zakon Ukrainy vid 23.12.1997 r. № 776/97-BP (iz zminamy ta dopovnenniamy). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/776/97-%D0%B2%D1%80#Text> (data zvertannia: 01.06.2021 r.).
15. Pro zvernennia hromadian: Zakon Ukrainy vid 02.10.1996 r. № 393/96-BP (iz zminamy ta dopovnenniamy). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/393/96-%D0%B2%D1%80#Text> (data zvertannia: 01.06.2021 r.).